

Kakšno znanje potrebuje sodobni človek

Ana Krajnc

Prehod iz industrijske civilizacije v civilizacijo informatike pretresa vse države. Vsakodnevna razmerja so porušena in ljudje se ozirajo v preteklost ter ugibajo o prihodnosti, da bi lažje razumeli, kaj se z njimi dogaja in kaj lahko pričakujejo. Zaradi hitrih in nenadnih sprememb je negotovost med ljudmi vsesplošen pojav. Pri reševanju številnih problemov, ki jih imajo ljudje, si mnogi poskušajo pomagati tudi z učenjem.

Tudi v Sloveniji izobraževanja ni treba več posebej oglaševati, ker so ljudje sami začutili, da potrebujejo znanje za obstoj, preživetje in kakovostnejše življenje, saj jim ni vseeno, kako živijo. Razmah izobraževanja v zahodnih državah v sedemdesetih letih sedaj doživljamo tudi pri nas. Z izobraževanjem se v življenju srečujemo na vsakem koraku (v zdravstvenem domu, knjižnici, muzeju, lekarni, centru za socialno delo, v službi itd.). Ali je sploh mogoče izobraževanju »pobegniti«? Razširilo se je v vseh organiziranih oblikah družbenega življenja. Skoraj povsod tam, kjer se ljudje zbirajo in združujejo, bodisi v društvih, prijateljskih skupinah, delovnih organizacijah bodisi na javnih mestih, se v neformalnih oblikah ali bolj organizirano prenaša tudi znanje. Pred temi procesi človeka škodljivo izolira le njegova pasivnost in beg v samoto, namesto da bi svoje probleme reševal v skupnosti. Napačen vtis, da ima samo on probleme, ga povsem paralizira, ker ne spregleda, kaj se danes na svetu nasploh dogaja. Še bolj pomembno je za andragoge, izobraževalce, da odkrijejo splošne razvojne težnje in jih poskušajo z znanjem in s sposobnostmi ljudi obvladati.

Spremembe v vzgoji in izobraževanju, ki jih zahteva razvoj, so se pojavljale s prestrukturiranjem gospodarstva v ZDA že v šestdesetih letih. Danes smo tudi pri nas globoko v prehodu med dvema civilizacijama. Zahteve po drugačni vzgoji in izobraževanju niso nove. Dela nekaterih avtorjev segajo na začetek šestdesetih let. Politiki se s tako velikimi spremembami težko sprijaznijo in se jim pogosto izognejo. Vendar ubira razvoj svojo pot, ne glede na to, ali ga priznajo ali ne.

Najprej razvoj osebnosti in potem znanje

Pomembno izhodišče za oblikovanje vzgoje in izobraževanja za 21. stoletje nam je dal R. Kidd. Ta kanadski avtor je že 1981 utemeljil, zakaj se mora sodobni človek toliko izobraževati. Predvsem zato, da sploh lahko obstaja in preživi (being), postaja nekaj, kar še ni bil, in odkriva nove razsežnosti svoje osebnosti (becoming), da pripada nekomu oziroma izoblikuje svojo osebno identifikacijo in sistem vrednot (belonging). Sodobni človek mora poiskati svojo lastno osebno identifikacijo. Sam mora odkriti, kdo je, kaj v življenju hoče in kakšne cilje ima (Kidd, 1981).

V industrijski civilizaciji smo si prizadevali za čimbolj enotno izobraževanje in v skupni organizaciji vzgajali ali serijsko oblikovali »enake« ljudi. Množična proizvodnja predmetov se je izražala tudi v »množični proizvodnji« delavcev, uslužbencev, managerjev. V Sloveniji še vedno prenašamo regresijo šolskega

sistema iz osemdesetih let in silimo srednješolsko mladino v šole, ki imajo po 1.700 otrok. Kako naj se v taki množici razvije individualnost? Kako naj v taki množici mlad človek sploh ohrani svoje ravnotežje? Poskus, da bi bolj množično šolali mladino po starem načinu, v učilnicah in razredih, se ni obnesel. Šola se je dehumanizirala. Pri nas nastaja sloj nadarjene in občutljive mladine, ki iz rednih šol in množice beži v samoto in po svoje išče pot v življenje. Marsikdo od njih se uspešno vključi v učne skupine odraslih, da tam dokonča srednjo šolo. Drugi se z občutkom krivde in izločenosti zgubijo na cesti. Morda bodo vsaj ti postali enkratni in ustvarjalni ljudje prihodnjega časa.

Civilizacija informatike in elektronike zahteva ustvarjalnega in »unikatnega« človeka, ki ima razvito zlasti svojo osebnost. Informacije in faktografsko znanje sodobnemu človeku sproti omogočajo elektronski mediji, ki daleč presegajo spomin in druge psihofizične sposobnosti človeka. »Mediji so podaljški naših čutil,« meni M. McLuhén (McLuhén, 1964).

Proces nastajanja nove civilizacije ljudje zelo različno sprejemajo. Zato smo v svetu priča čedalje večje socialne diferenciacije. Med ljudmi nastajajo vedno večje razlike. Nekateri drvijo naglo naprej, drugi ob njih propadajo v obupu in kvečjemu nazadujejo. Med ljudmi, ki imajo potrebno znanje, in med tistimi brez njega nastajajo čedalje večje razlike. Pogosto se znajdejo v okoliščinah, ko je znanje treba imeti nemudoma, časa pa ni veliko na voljo, da bi si ga šele pridobili. Zato je v izobraževanju vedno manj prostora za napačne odločitve, nepravilne ocene razmer in slabe napovedi.

Pričakovane osebnostne spremembe (po M. Knowlesu):

od:	k:
– odvisnosti	samostojnosti
– pasivnosti	aktivnosti
– subjektivnosti	objektivnosti
– neznanja	razgledanosti, poučenosti
– nerazvite sposobnosti	razvitim sposobnostim
– majhne odgovornosti	velikim odgovornostim
– ozkih, nerazvitih interesov	številnim, razvitim interesom
– egocentričnosti	sociabilnosti
– zavračanja sebe	sprejetju sebe
– neoblikovane osebne identitete	jasni samoidentifikaciji
– osredotočenosti na posameznosti	principom in iskanju splošnega
– površnih skrbi, malenkosti	bolj globalni skrbi

– posnemanja	originalnosti
– izrazite potrebe po varnosti	toleriranju dvoumnosti
– impulzivnosti vedenja	razumskemu ravnanju.

Vseživljenjsko izobraževanje, vzgoja in osebni razvoj naj bi zvišali stopnjo, na kateri neka oseba lahko deluje v razmerju do svojega okolja. Iz bolj preprostih oblik življenja in reševanja problemov človek z vzgojo napreduje k bolj kompleksnim in zahtevnejšim rešitvam. M. Knowles je opozoril na nekaj osnovnih kvalitet osebnosti, ki si jih mora ob vstopu v 21. stoletje pridobiti človek. Poudarja zlasti samostojnost, sposobnost tveganja, sposobnost prenašanja dvoumnih položajev (Knowles, 1971).

Prestrukturiranje gospodarstva in družbene potrebe po znanju

Izobraževanje postaja temeljna dejavnost tudi z vidika družbe in ne le z vidika posameznika. Prestrukturiranje družbe prinaša prehajanje aktivnega prebivalstva iz enega ekonomskega sektorja v drugi sektor, iz sekundarnega (industrije in rudarstva) v terciarni (storitvene dejavnosti: turizem, gostinstvo, obrt, kultura, šolstvo, zdravstvo, banke itd.). Zaposlenost v industriji se je znižala z nekdanjih 60 na 25 odstotkov. Zaposlenost v terciarnem sektorju ekonomije pa se je povzpela z 20 v industrijski na 60 odstotkov v postindustrijski družbi ali družbi informatike. Hitro se polni tudi tako imenovani kvartarni sektor oziroma zaposlovanje v znanosti in tehnologiji, inovatorstvu in razvoju. V družbi informatike zajema četrti sektor do 25 odstotkov aktivnega prebivalstva (Krajnc, 1977).

Ekonomski sektor	Kmetijska družba	Industrijska družba	Informacijska družba
Primarni: kmetijstvo, gozdarstvo	80–90	20–30	6–10
Sekundarni: industrija	8–25	40–60	20–30
Terciarni: obrt, turizem, gostinstvo, kultura	2–5	15–25	40–60
Kvartarni: znanost, inovacije		5–15	20–25

V družbi informatike postaja znanje proizvodni dejavnik. Razmerje med strojem in človekom se je spremenilo. Izobraževanja ljudi ne narekujejo več stroji, proizvodna sredstva, temveč nasprotno: človekovo znanje in sposobnosti določajo, kaj bo lahko delal. Družba, njeno gospodarstvo in druge dejavnosti so odvisne od kvalitete prebivalstva, izobraženosti in razvitosti ljudi. Znanje ljudi ni več posledica razvoja, temveč je pogoj za razvoj. Poleg znanja so proizvodni dejavniki še energija, kapital in hrana. Če ocenjujemo trenutne razmere v našem okolju, ugotavljamo, da je na voljo veliko več možnosti, kot je ljudi, ki bi bili sposobni te možnosti tudi izkoristiti. Tako kapital mnogokrat ostaja neizkoriščen ali pa je slabo in premalo izkoriščen, ker ljudje nimajo idej, niso sposobni več tvegati, ker so zavrti zaradi različnih vcepljenih strahov in preprek, zato nimajo dovolj energije, da bi bili ustvarjalni in domiselni v iskanju rešitev za probleme.

Ko so v Združenih narodih ocenjevali, kakšne možnosti imajo posamezne države za preživetje in uspešen prehod v novo civilizacijo, so posamezne narode ocenjevali predvsem po pokazate-

lih o kvaliteti prebivalstva. Ugotavljali so umrljivost dojenčkov, pričakovano življenjsko starost (alfabetško in funkcionalno), pismenost prebivalstva, povprečno število let šolanja na prebivalca (v Sloveniji traja šolanje 9,8, v razvitem svetu pa 13 let). Primerjava slovenskih podatkov z ugotovitvami omenjene raziskave nas uvršča po nekaterih pokazateljih med najbolj razvite države (majhna umrljivost dojenčkov, 99-odstotna alfabetska pismenost prebivalstva), po drugih pokazateljih pa je Slovenija na spodnjem robu srednje razvitih. To so zlasti povprečno število let šolanja, majhne možnosti za šolanje na visokih šolah in nizko število ljudi z visoko izobrazbo. Po ocenah iz leta 1991 imamo pri prebivalstvu, ki je starejše od 15 let, 4,5 odstotka prebivalstva z visoko in 5,6 odstotka z višjo izobrazbo (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 1995). Število ljudi s terciarno izobrazbo (višjo in visoko) pa se med prebivalstvom, starim nad 24 let, povzpne na 45 odstotkov in več.

Zaostanke pri nas povzroča zlasti pomanjkanje štiriletnih srednješolske izobrazbe. Ta bi povečala učljivost prebivalstva in omogočila, da bi ljudje tudi sami iskali potrebno znanje. Zaostanki v izobraževanju ovirajo boljši izkoristek tistih pozitivnih dejavnikov, ki smo jih pri nas že dosegli, na primer splošna pismenost prebivalstva iz druge polovice prejšnjega stoletja, dobro razvita mreža osemletne šolske obveznosti. Premajhen izkoristek je tudi pri ljudeh s fakultetno izobrazbo, ker so brez pravega zaledja srednjeizobraženih ljudi in ljudi z višjo izobrazbo. Zato so prisiljeni, da sami opravljajo manj zahtevna dela in izgubljajo čas, kar pa jim ne bi bilo treba, če bi živeli v bolj razvitem okolju.

»V večini držav (OECD) je več kot polovica prebivalstva, starega med 25 in 64 leti, končala najmanj višjo srednjo šolo. V petih državah – v Kanadi, Nemčiji, na Norveškem, v Švici in ZDA – je več kot 75 odstotkov prebivalstva doseglo to raven. Razmerje prebivalstva, ki je doseglo vsaj nekaj terciarne (višje ali visokošolske izobrazbe), se med državami zelo razlikuje. V Avstraliji, Kanadi in ZDA je takega več kot 30 odstotkov prebivalstva med 25. in 64. letom starosti, v Avstriji, Italiji, Portugalski, Španiji in v Turčiji pa jih je le 10 odstotkov in manj.« (Educational Attainment of the Population, OECD, 1993)

Slovenski dosežki so na ravni Turčije in Portugalske (10,1 odstotka). Stanje se bo nekoliko izboljšalo z uvajanjem višjih šol v prihodnjem študijskem letu (1996/97). Za 12 novih višjih šol v manjših krajih je bil razpis že objavljen (Celje, Velenje, Bled, Domžale). Pomembna bo tudi razporeditev višjih šol in možnost za nadaljevanje študija tudi v manjših krajih. Zaenkrat še vedno obstaja centralizem, saj bodo v Ljubljani in Mariboru po tri višje šole, čeprav imata že univerzi. Zakonodaja omogoča tudi ustanavljanje zasebnih visokih šol. Prvi tak primer je Visoka šola za management v Portorožu, ki je nastala v okviru Gea Collegea. Terciarno izobraževanje prinaša v male kraje tudi študij na daljavo, ki ga v okviru programa PHARE organizira Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani (študijska središča so v Ptuj, Novi Gorici in Trebnjem).

Samo šolanje ne zadovoljuje več potreb po znanju. Pozornost moramo osredotočiti na izobraževanje odraslih. M. Bevc ugotavlja po podatkih iz osemdesetih let, da se zaposleni v Sloveniji povprečno izobražujejo desetkrat manj ur na leto, kot se izobražujejo na primer v najbolj razvitih evropskih državah (Bevc, 1988). Na poti v 21. stoletje mora Slovenija premagati zlasti funkcionalno nepismenost precejšnjega dela prebivalstva (osebe z osnovno šolo, priučene za delo ali s poklicno šolo). V državah OECD znaša ta plast industrijskih delavcev z zaostanki v splošni razgledanosti in komunikacijskih sposobnostih približno 20 odstotkov, pri nas v Sloveniji pa znaša glede na izobrazbeno strukturo prebivalstva po štetju iz leta 1991 približno 50 do 65 odstot-

kov. Ta del prebivalstva paralizira pri prizadevanjih za doseganje razvojnih ciljev tudi plast ljudi z visoko izobrazbo. Njihov osebni in družbeni položaj bi razrešili šele tako, da bi država sistematično in množično »došolala« funkcionalno nepismene do stopnje štiriletne srednje šole (gimnazije). Ocena na osnovi sedanjega stanja narekuje slovenski andragoški praksi še izdatno kompenzacijsko izobraževanje in šele ob njem uvajanje inovacij, sicer se bo družba preveč diferencirala. Med uspešnimi in neuspešnimi bodo vedno večje razlike. Ljudje se bodo pri prehodu v civilizacijo informatike delili na zmagovalce in poražence, kar bi povzročilo, da bi postala naša družba politično in ekonomsko še bolj šibka in bi jo lahko to celo potisnilo v brezizhoden položaj.

V družbi informatike večina del zahteva terciarno (višjo in visoko) izobrazbo. To, kar je bila osnovna šola za 19. stoletje, je terciarna izobrazba za 21. stoletje. Poklicno izobraževanje se premika na področje izobraževanja odraslih. Draga oprema in njeno nenehno spreminjanje, specializacija znanja, njegovo stalno in hitro spreminjanje in drugo onemogočata, da bi šola še naprej poklicno usposabljal. Znanja za poklic si pridobivajo ljudje sproti in neposredno, in sicer tam, kjer bodo delali. Po svetu usposablja svoje zaposlene vsa uspešna podjetja.

Ena od prednosti, ki jih ima Slovenija, je tudi njena majhnost. Slovenski prostor je lažje obvladljiv za razvojne načrte in cilje.

Tudi načrte je mogoče tu uresničevati pregledno in bolj natančno kot v nekem večjem in neobvladljivem socialnem prostoru. Veliki bodo zaradi tega razpadli na manjše, meni J. Naisbitt, in postavlja Auroro kot zgledno državo, Italiji pa napoveduje, da bo po naravni poti razpadla na pet držav. Za prostor ZDA ali Rusije pa meni, da je neobvladljiv. Zato ne obiskuje nekdanjih »geografskih« velesil, temveč je pred kratkim (aprila 1996) obiskal prav Slovenijo (Naisbitt, 1995).

Druga prednost Slovenije je v mešanju kultur. Živimo na prostoru, kjer so se vedno mešale kulture, zato nam je vstopanje v mednarodni, svetovni prostor tako domače. Sprejemljivost za tuje jezike in druge kulture je del naših vsakdanjih življenjskih vzorcev in nas tovrstne spremembe ne presenečajo. Gredo po že ustaljenih poteh. Z odprtimi komunikacijami nam postane dostopnega veliko več znanja. V Sloveniji lahko rečemo, da nimamo predsodkov pred tujim, kot jih imajo v marsikje drugje. Nasprotno, vse tuje (včasih tudi preveč) cenimo in smo sprejemljivi za tuje vplive, ker imajo v našem socialnem prostoru ti vplivi že svoje tradicionalno mesto. S tem se lažje vživljamo v druge, lažje poslušamo, kar nam olajša komunikacijo s svetom. Globalizacija komunikacij je stalna in zahtevna.

Znanje je postalo dejavnik preživetja. Ena od svetovnih tekem postaja tudi prizadevanje za informacije in znanje. Za izobraževanje se zanimajo politiki, vlade in institucije. Tudi strokovnjaki in znanstveniki se sprašujejo, katere vrste znanja so za današnjega človeka najbolj pomembne. Američani ljubosumno gledajo na Japonce, hočejo zvedeti, kaj se učijo takega, kar bi morali tudi sami znati in nasprotno. Medvladne ekspertne skupine delajo primerjalne raziskave, v katerih marsikaj zanimivega odkrijejo. Potrebe po znanju pa se hitro množijo. Hkrati z novo tehnologijo in globalizacijo komunikacij naraščajo tudi možnosti za učenje in dostop do informacij. Poti do znanja postajajo nenavadne in od osebe do osebe različne.

Andragoška futurologija

Kot za marsikatero drugo dejavnost tudi za izobraževanje odraslih velja, da so spremembe edina konstanta današnjega časa. Na kaj se lahko opremo pri napovedi, kakšno znanje potrebujemo za 21. stoletje?

Pri naši razpravi o znanju za 21. stoletje smo se naslonili na mednarodno evropsko raziskavo Evrodelphi, ki je potekala od leta 1993 do 1996 pod okriljem Evropske skupnosti. Vodila jo je univerza v Leuvnu v Belgiji. Pri tej raziskavi je sodelovalo 16 evropskih držav in pokrajin, med njimi tudi Slovenija. Slovenske podatke smo lahko primerjali s podatki iz drugih evropskih držav. Uporabljena je bila posebna metoda, imenovana Delphi, in posebej razvita za napovedovanje prihodnosti. Ekonomisti in strokovnjaki jo pogosto uporabljajo za socialni razvoj. Posebej izbrani strokovnjaki ocenjujejo svoje področje in napovedujejo prihodnji razvoj.

Drugi vir je futurološka literatura. Vključili smo avtorje, kot je Alvin Toffler, Marshal McLuhan, Daniel Bell, John Naisbitt in nekateri drugi. Nihče od njih se ni omejil le na napovedovanje izobraževanja in potreb po znanju. Prehodno obdobje in novo civilizacijo informatike napovedujejo kompleksno, glede na proizvodne spremembe, ekonomski in socialni razvoj, delež znanosti in tehnologije v spremembah, psihološke spremembe in nastajanje novih političnih razmerij. Izobraževanje opazujejo v povezavi z vsemi temi dejavniki in ne izolirano.

Če se vse drugo spreminja, bi zaman pričakovali, da se izobraževanje ne bi spreminjalo. Ker dobiva izobraževanje in znanje

pomembnejšo vlogo v družbi, je prej pričakovati nasprotno, da bodo spremembe v vzgoji in izobraževanju še bolj eskalirale kot v ekonomiji. Znanje čedalje bolj določa oplemenitenje kapitala. »Biti in ne imeti« bi rekli, če parafraziramo Ericha Fromma, ki si je dilemo med biti ali imeti vzel kot osnovo za opredeljevanje sedanjega sveta. Šolski sistemi še vedno vztrajajo pri svoji tradicionalni organizaciji pouka.

Pojavi in procesi izobraževanja odraslih so veliko bolj izpostavljeni dinamiki sodobnega dogajanja, hitreje se spreminjajo, pod različnimi vplivi nazadujejo in napredujejo. Manj so tradicionalni in bolj izražajo sedanjost.

Neformalno izobraževanje ubira bolj spontane poti, vraščene v življenje, potrebe in druge spremembe (Toffler, 1992). Nov način komuniciranja vedno bolj vpliva na politične spremembe, proizvodnjo, socialni razvoj in povzroča tudi v izobraževanju pravo revolucijo (McLuhen, 1964).

Poleg futurologov je še vrsta drugih strokovnjakov, ki napovedujejo, da se bo spreminjala tudi psiha ljudi, njihove lastnosti, vrednote in stališča. Erich Fromm, Viktor Frankl, Erik Bern, Martin Buber, Michel Serre in njihovi somišljeniki napovedujejo globlje prereze v duševnosti in miselnosti ljudi. Posameznik izgublja občutek o smislu življenja, materialni svet (imeti) prejšnjih desetletij in porabništvo ga ne zadovoljuje več. Po vrsti se rušijo sistemi tradicionalnih vrednot in povzročajo veliko negotovosti, ker se izgublja merila za vedenje in odločitve. Najbolj ogroženi ne vidijo prihodnosti in se pri iskanju svojega ravnovesja zatekajo k že preživelim starim vrednotam. Socialna in psihološka regresija se pozna v frakcijah fundamentalizma v raznih verskih skupnostih. Kriza vrednot je očitna. Kidd vidi pomemben del vzgoje v tem, da se človek nauči »pripadati«. Sprejme določene vrednote in se po njih ravna.

Šok prihodnosti

Knjigo Šok prihodnosti Alvina Tofflerja bi moral poznati vsak človek. Njen pomen dokazuje tudi to, da jo že šestindvajset let vsako leto ponatisnejo. Toffler govori o tretjem civilizacijskem valu, ki prihaja in bo ljudi presenetil. Našel jih bo nepripravljene. Kulturni šok so ljudje doživljali, ko so prišli v povsem novo okolje. Sedaj jih bo šok doletel doma, ker bodo doživeli spremembe, ne da bi se kam premaknili (Toffler, 1992).

Na napovedovanje prihodnosti vedno odločilno vplivajo napake. Kljub temu smo že danes odvisni od tega, kaj predvidevamo za prihodnji čas, saj se sedanost neopazno izmuzne in že se znajdemo v novi realnosti. V času velikih sprememb in prehoda iz industrijske civilizacije »drugega vala« v civilizacijo informatike »tretjega vala« smo v vseh svojih osnovnih funkcijah odvisni od tega, kako uspešno lahko napovedujemo prihodnost. A. Toffler v svojem znamenitem delu Tretji val govori o treh civilizacijah v treh različnih fazah gospodarskega razvoja oziroma o treh valovih civilizacij. Prvi val je kmetijska civilizacija. Trajala je nekaj tisočletij. Drugi val je industrijska civilizacija od srede devetnajstega stoletja do druge polovice tega stoletja. Trajala je le dobrih sto let.

V obdobju, v katerem živimo, je najbolj vznemirljivo dejstvo prehod v družbo informatike ali nastajanje nove civilizacije tretjega vala (Toffler, 1981).

Ker se razmere naglo spreminjajo, bi bilo nenavadno, da bi se nam zdelo 21. stoletje blizu. Čeprav nas ločijo do takrat le še štiri leta, se nam zdi prelomnica tako usodna in oddaljena, polna neznanja, da jo gledamo kot daljno prihodnost. V razmerah velikih sprememb je prihodnost težko napovedovati. Kljub temu pa se v

zadnjih desetletjih pojavlja vedno več poskusov napovedi. Če bodo ljudje videli pot pred seboj, vedeli, kam jih pelje življenje, bo manj negotovosti med njimi, in, kaj so njihovi cilji, smisel življenja in osnovne vrednote za osebno in družbeno usmeritev.

Futurologi se še ne znajdejo v tem, kako bi lahko nastajajočo civilizacijo najbolj ustrezno poimenovali: postindustrijska družba, družba informatike ali superindustrijska družba. Predvidevajo, da bodo informacije in komunikacije (informacije je treba sprejeti ali sporočiti) osnovna sestavina »tretjega vala«.

Trdnost in zanesljivost današnjega časa omogoča tudi pogled nazaj. Ljudje se vedno bolj zanimajo za svojo kulturo, zgodovino in tradicijo. V tem iščejo svojo identiteto in se spoznavajo.

Sedanost dobi svojo trdnost s poznavanjem prehojene poti, zgodovine in tudi tega, kar nas še čaka – futurologije ali vede o prihodnosti. Radi bi, da bi bile napovedi čimbolj natančne in znanstvene. Napoved pa ima seveda v sebi delno tudi napake. Napovedi prihodnosti sprejemamo previdno, ker ne morejo biti povsem natančne. Je mar zgodovina s svojo interpretacijo preteklosti natančna? Verjetno si glede tega obe vedi kar podajata roki. V naši vsakdanjosti pa so ujeti delci preteklosti in zametki prihodnosti, zato sta obe zaznavni že danes.

Kaj se spreminja v izobraževanju?

Ko so se v najbolj razvitih državah pojavili prvi kazalci »tretjega vala« ali postindustrijske družbe sredi petdesetih let tega stoletja, se je obenem pojavil tudi koncept permanentnega ali vseživljenjskega izobraževanja. Vzgoja in izobraževanje nista dokončen proces. Ni dovolj, da bi nas učilo samo življenje z raznimi pripetljaji in vtisi. Sodoben človek se mora za druge učiti mnogo hitreje, po načrtovani poti in naravnano k jasnim ciljem. V industrijski civilizaciji so se šolski sistemi podrejali predvsem poklicnemu ali strokovnemu izobraževanju. Šolanje je bilo priprava na poklic in službo. Za druge socialne vloge se mladina ni sistematično pripravljala. Prepuščene so bile nenačrtosti in neposrednemu izkustvu. Življenje je bilo razdeljeno predvsem na šolanje za pridobivanje znanja in uporabljanje znanja. S pojavom permanentnega izobraževanja se izobraževanje prepleta z vsemi drugimi aktivnostmi in postane življenjski način. Šole se še zmeraj posvečajo predvsem poklicnemu izobraževanju. Izobraževanje odraslih pa hitro usposablja ljudi še za druge vloge.

Spreminjajo se cilji izobraževanja

Spreminjajo se cilji vzgoje. So široko zastavljeni in naravnani na usposabljanje za vsak življenjski položaj. Človek se mora naučiti, kako bo skrbel za svojo varnost, preživel, našel svoj smisel v življenju, zadovoljeval svoje osnovne potrebe in branil čimbolj kvalitetno življenje in svojo kulturo, kako bo oblikoval odnose z drugimi itd.

Vzgojnoizobraževalnih ciljev nikoli ne izčrpamo, ker se vedno pojavljajo nove potrebe po izobraževanju tudi v tretjem življenjskem obdobju. V raziskavi Eurodelphi so ugotovili, da naj bi v prihodnje izobraževanje odraslih dosegalo zlasti naslednje cilje:

- naučiti učiti se,
- komunikacijo,
- poiskati smisel življenja,
- skrbeti za dom in družino,
- specializirano poklicno znanje.

Izobraževalni proces se iz formalnih institucij seli v človekov intimni svet in se odziva na najbolj osebne vzgibe. Cilj izobraže-

vajna ni več samo priprava na poklic. Človek naj bi se učil, da bi sproti reševal svoje življenjske probleme in iz želje po nečem novem.

Titmus, Mezirow in Jarvis poudarjajo naj bi se sodobni ljudje naučili zlasti: izbirati, odločati, pripadati in biti ustvarjalni.

Naša tema se bo omejila na futurološki vidik obravnavanja izobraževanja, vzgoje in znanja. Posebne andragoške ali pedagoške futurologije še nimamo. Tudi najbolj znani futurologi, kot so A. Toffler, D. Bell in J. Naisbitt, v svoji futurologiji zajemajo vse vidike življenja, med njimi tudi vzgojo, izobraževanje in znanje ter osebnostne lastnosti človeka v 21. stoletju. Vsakemu družbenemu področju posvetijo nekaj vsebine. Po analogiji med izobraževanjem in drugimi področji (proizvodnim delom, ekonomskim razvojem, spreminjanjem tehnologije, socialnimi in političnimi spremembami) lahko več sklepamo tudi o razlikah v znanju in izobraževanju ter osebnostnih lastnosti ljudi v 21. stoletju.

Iz sedanjih, novih obrisov družbe »tretjega vala« sklepajo znanstveniki, da bo med drugim tudi izobraževanje v prihodnje povsem drugačno od dosedanjega množičnega šolanja, ki je bilo podobno proizvodnji na tekočemu traku. Človek 21. stoletja bo nekaj enkratnega. Upošteval bo svojo domišljijo in izkustvo, ustvarjalno bo kombiniral podatke iz velike množice informacij, ostal bo zvest zlasti sebi, zato bo imel izdelano jasno osebno identifikacijo in ustvarjalnost.

Šola je bila dolgo edini vir informacij, podatkov, formul, definicij in drugega potrebnega znanja. S tem znanjem se je lahko uveljavil le visoko šolan človek, človek brez izobrazbe pa je ostal praznih rok. Znanje se je prenašalo načrtno, od učitelja na učenca, od tistega, ki ve, na nevedne. Vendar je vsak učitelj imel svoje meje spomina in sposobnosti. Tudi informacije so mu bile zelo omejeno dostopne. Meje učitelja so bile tudi meje učencev. Kitajski pregovor pravi, da je za človeka največja sreča v življenju, da naleti na dobrega učitelja. Tako srečo ima le malo ljudi.

Naglo kopičenje znanstvenih odkritij, dosežkov nove tehnologije, podatkov o spremembah, ki ene druge izpodbijajo, je v sodobnem svetu presegalo zmoglosti tudi najboljših učiteljev. Obenem se je hitro povečevala zmogljivost računalnikov in celotne nove tehnologije, tako da je ponudba znanja zaobsegla vse, kar človeštvo danes zna. Internet, mreža WWW, CD-ROM-i, elektronska pošta, faksi in druga sodobna tehnologija so novo nastali učitelji, odgovorni za znanje, ki je stalno dostopno. Zakaj bi se učili neko formulo na pamet, če jo imamo v deset variantah in več na voljo vsak trenutek v računalniku? Za svoje učenje bo človek prevzel odgovornost drugače: odločal bo o virih, ustvarjal si bo lastne predstave o pojavih, čas bo uporabljal za lastno neposredno izkustvo, podatke bo povezoval z novimi okoliščinami itd.

Za svoje znanje bo odgovoren predvsem človek sam in ne več učitelj. Napredovanje bo odvisno zlasti od stopnje razvitosti neke osebnosti. Med ljudmi bodo razlike na začetku njihovega osebnega razvoja in med bolj prebujenimi in osebnostno oblikovanimi ljudmi. Nič več ne bo treba prešteti razrede in šole, ki jih je nekdo končal. Vrednotenje se bo osredotočilo zlasti na:

- stanje osebnosti, stopnjo razvitosti,
- učljivost osebe,
- druge pomembne osebnostne lastnosti (samostojnost, samoiniciativnost, motiviranost, prodornost, ustvarjalnost).

Iz tega bo izhajalo vse ostalo učenje. Računalniki zbirajo, združujejo in podajajo faktografsko znanje, informacije in podatke. Osebna učljivost zajame osebno rast bolj celovito in kompleksno.

Od formalnega izobraževanja k neformalnemu izobraževanju

Šolski uspeh je čedalje bolj odvisen od izobrazbe staršev. Povezan je tudi s kulturo in z razvitostjo okolja. Neformalno učenje že pri otroku dopolnjuje šolanje, brez podpore iz okolja je učenec neuspešen. Uresničevanje permanentnega izobraževanja poteka zlasti po neformalni poti. Sodobne tehnologija in svetovne računalniške mreže omogočajo dostop do znanja na vsakem koraku. Michael Serre odkriva nov dostop do znanja. Z računalniki postane to brezplačno in dostopno vsakemu. McLuhen bolj poudarja učenje prek medijev. Izobraževanje postane življenjski način in del vsakdanjega početja.

Meje med amaterjem in profesionalcem izginjajo

V civilizaciji »drugega vala« so ljudi delili po poklicih in izobrazbi. Nihče si ni smel domišljati, da nekaj ve, če ni hodil v to šolo ali če ni imel takega poklica. Okenca poklicev in profesionalizma so bila strogo varovana. Prekrški so bili, če so prehajali iz enega polja v drugo, sankcionirani in celo kaznovani. Ljudje so zato pogosto skrivali, da nekaj znajo, če si tega znanja niso pridobili formalno v šoli. Spontano, neformalno pridobljeno znanje je še danes zelo nepomembno in ljudje ga pokažejo le sramežljivo in pred prijatelji, ne pa v javnosti.

Pojem amaterja je bil zelo določen in ima slabšalni pomen zlasti v zvezi z znanjem. Amaterju praviloma ne zaupamo. Znanje naj bi imel samo profesionalce. Profesionalce, izšolan strokovnjak si je osvojil vzorce, pravila, kako sme določene pojave obravnavati, naučil se je standardnih načinov, kako si stvari razložiti. Poznal je toliko drugih avtorjev in znanstvenikov, da na koncu ni vedel, kaj hoče sam. Znanje drugih oseb so mu mehanično posredovali in po tem se je tudi ravnal. Iz poklica in šolanja so za profesionalca izhajale tudi določene obveznosti. Profesionalce se je moral podrežati pravilom in strogo ravnati po poklicnem kodeksu.

Amater je imel večjo svobodo. Stvari je lahko spremenil tudi malo po svoje in jim pripisal lastne rešitve in razlage. Seveda je bil dvom v amaterjevo znanje vsesplošen pojav, manj so mu zaupali. Ne znajo samo tisti, ki so si pridobili določeno izobrazbo, tudi neformalno pridobljeno znanje usposobi človeka do zelo zahtevne ravni. Pomemben ni več način, s katerim si je nekdo znanje pridobil, temveč predvsem to, kaj človek zna in koliko je še učljiv.

Sklep

Ljudje, in tudi še vedno politiki, navadno ravnajo z izobraževanjem zelo brezskrbno. Novosti, velike spremembe in razvoj pripisujejo predvsem tehniki. Ne zavedajo se, da se tudi druga področja spreminjajo s silovito naglico. Družbeno in osebno življenje sta prepletena s spremembami in tako kot tehnika ali znanost drvita v naročje nove civilizacije, družbe informatike. Spremembe v tehniki so bolj vidne od socialnih in psiholoških sprememb, zato so tudi prej priznane, čeprav so razmerja že postavljena na glavo. Izražajo se predvsem v socialni patologiji: drogah, agresiji, nasilju, alkoholizmu, povečanem kriminalu, samomorih itd. Razrešiti stiske sodobnega človeka je mnogo težje, kot se ubadati s tehniko in znanostjo.

Večina splošnih obrazcev, s katerimi smo razlagali pojave in procese v vzgoji in izobraževanju, danes več ne velja. Novi poja-

vi so tako različni, da jih ni mogoče več vstavljati v prejšnje okvire. Zato govorimo o novih paradigmah vzgoje in izobraževanja ali o novih splošnih pravilih. Ko se življenje ljudi spremeni toliko, da ga ni mogoče več povezati z dosedaj veljavnimi splošnimi formami, je treba odkriti nove. Nove paradigme vzgoje se pogosto omenjajo, bolj kot vprašanje kot pa odgovor.

Če bi na kratko strnili opažanja, potem bi poudarili zlasti naslednje nove vzgojne paradigme:

- vse življenje trajajoče izobraževanje kot kontinuiran proces;
- neformalno, spontano pridobivanje novega znanja;
- oblikovanje osebnosti, individualno profiliranje in identifikacija;
- čedalje večja zasebnost izobraževanja;
- nevidni vzgojitelji in učitelji, viri znanja postanejo s sodobno tehnologijo razne svetovne mreže;
- znanje izgubi lastnika in ni več povezano s politično močjo, pravico do znanja ima vsak človek in tudi dostop do njega.

Našteli smo samo nekaj splošnih vzgojnih paradigem v družbi informatike. Težko si že danes zamislimo nova razmerja, ki iz takih vzgojnih paradigem izhajajo. Tudi druge veje znanosti imajo težko toliko fantazije, da bi ljudje že sedaj predvidevali, kaj jih čaka. Zato si pomagajo z znanstvenofantastično literaturo (science fiction). To je tudi danes najbolj priljubljena literatura in polni največje oddelke v knjigarnah in knjižnicah. S fantazijo avtorjev si ljudje poskušajo vsaj malo zamisliti svojo prihodnost, ker je njihovo življenje sicer preveč negotovo in nevarno.

Novim pogledom na vzgojo in izobraževanje se tradicionalna stroka upira. Raje ostajajo pri tem, kar je bilo dokazano, predvsem v zadnjih desetletjih, ko so raziskovalci svoja spoznanja potrjevali s številkami. Znanstvena metodologija pa se v družboslovju čedalje bolj izmika številkam in uporablja kvalitativno

analizo pojavov. Pri tem se dopušča subjektivnost in spoznanje posameznega raziskovalca kot odločilna resnica. Tudi razmerje do resnice se je v primerjavi z nekdanjim spremenilo.

Nov veter prinaša v znanost o vzgoji zlasti skupinsko delo in podpora ter vpliv sorodnih strok, kot so antropologija, socialna zgodovina, sociologija, futurologija, psihologija itd. Znanost presega okvire posamezne discipline in se prepleta z drugimi vedami, da bi tako čimprej in lažje prišla do pravih spoznanj. Druge vede lažje ugotovijo temeljne spremembe na sosednjem področju in jih tudi lažje priznajo. Še vedno pa je andragogika odgovorna za spoznanja o vzgoji in izobraževanju odraslih. Lastna stroka deluje večkrat obrambno in zanika spremembe v praksi.

dr. Ana Krajnc
profesorica na Filozofski fakulteti in vodja Katedre
za andragogiko

Literatura

- Gosta Esping-Andersen: Stratification and mobility in post industrial societies, Sage, London, 1993.
 Educational Attainment of the Population, OECD, Paris, 1993.
 Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, MŠŠ, Ljubljana, 1995.
 Marshal McLuhan: The Gutenberg's Galaxy, University of Toronto Press, Toronto, 1962.
 Marshal McLuhan, Quentin Fiore: The Medium is the Message, Bantam Books, New York, 1967.
 Alvin Toffler: Future Shock, Bantam Books, New York, 1992.
 Alvin Toffler: The Third Wave, Bantam Book, New York, 1981.
 Ana Krajnc: Izobraževanje, naša družbena vrednota, Delavska enotnost, Ljubljana, 1977.